

HORVÁTH FUTÓ Hargita

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék, Szerbia
horvathfuto@ff.uns.ac.rs

A KÉNYSZERŰSÉG „POÉTIKÁJA”

A Testvérem, Joáb eredeti és cenzúrázott változata

The “poetics” of necessity

The original and censored versions of Testvérem, Joáb [My Brother, Job]

„Poetika“ prisile

Originalna i cenzurisana verzija romana Brate moj, Jove

Gion Nándor a Forum Könyvkiadó 1968-ban meghirdetett regénypályázatára írta *Testvérem, Joáb* című regényét, s elnyerte az első díjat. A mű publikálását irodalompolitikai vita előzte meg, a Forum Könyvkiadó Kiadói Tanácsa ugyanis az aktuálpolitikai utalások miatt a szöveg átírását kérte, Gion nemzedéktársai pedig tiltakozásukat fejezték ki az alkotói szabadság eltiprása miatt. Gion végül kihúzta és/vagy átírta a problémásnak tartott szöveghelyeket, de hogy milyen változtatásokat végzett, azaz milyen kompromisszumokat kellett kötnie a regény megjelenése érdekében, azt csak nyilatkozataiból tudjuk (bár konkrét példákat nem közöl). A regényből először 1969-ben az *Új Symposion* januári számában jelent meg egy részlet, a háromoldalas szöveg a regénypályázatra benyújtott, még cenzúrázatlan kéziratból származott. Az összöveg és a kötetben megjelent korrigált változat néhány szöveghelyen eltér egymástól, de a kényszer hatására keletkezett átírások a regény kéziratának és a publikált szövegnek az összevetésével váltak csak nyilvánvalóvá. A regény nem teljes kézírata az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található a Gion-hagyaték Fond 583/6. jelzet alatt. A tanulmány összehasonlítja a kéziratot a publikált szöveggel, feltérképezi és elemzi a kényszer hatására keletkezett kihúzásokat és átírásokat, a problémás tartalmat összeveti a cenzúra indoklásaival.

Kulcsszavak: regénypályázat, Testvérem, Joáb, irodalompolitikai vita, alkotói szabadság, cenzúra

Regénypályázat '68

Gion Nándor *Testvérem, Joáb* című regénye a Forum Könyvkiadó 1968-ban meghirdetett regénypályázatára készült. A regény keletkezéséről az író 2000 decemberében a Magyar Művészeti Akadémián elhangzott bemutatkozó előadásában a következőket mondta:

Az ottani irodalomtörténészek kijelentették, hogy nincs elegendő és nincs igazán jó magyar regény Jugoszláviában. Kírtak egy pályázatot, meghívtak húsz embert, adtak nagyon szép előleget és nagyon szép díjakat tűztek ki. Jelígs pályázat volt. Akkor nekem már kezdett nem tetszeni ez a túlzottan nagy jugoszlávság, mert azért sok mindent tapasztaltam, azzal együtt, hogy újságíró is voltam, meg gyerekkoromtól kezdve sok mindent tapasztaltam, ami ellentmondott annak, amit nekünk okítottak. Éreztem, hogy itt valamiféle kirakatpolitika zajlik, aminek én is része vagyok. Amit, mondjuk, újságíróként vagy civilként látszólag el kell fogadnom, de íróként már nem. Megírtam a regényt, ez 1968-ban volt, amikor a csehszlovákiai események megtörténtek (Gion 2002, 38–55).

A regénypályázatra beérkezett huszonnegy kéziratot Bori Imre, Utasi Csaba és Vukovics Géza véleményezte. A pályaművek fele a zsűri értékelése szerint régi témákat régiesen feldolgozó, a másik tizenkettő akkori formanyelvű, szellemiségű, témájú regény, ez utóbbiak „töbnyire szenvedélyesen politizáló művek, emellett pedig szinte kivétel nélkül városi regények, melyekben a táj nem kulissza, hanem a hősök valódi életeleme”¹, az első öt regény pedig a kor létproblémáira reflektált. 1969 januárjában a bírálóbizottság közzétette döntését: Gion kézírata nyerte el az első díjat, a második díjat Major Nándor *Hullámok*, a harmadikat Domonkos István *A kitömött madár* című regénye érdemelte ki. A döntés kihirdetése után a *Magyar Szó* napilapnak nyilatkozva Gion a díjnyertes regényével kapcsolatban elmondta, hogy időálló irodalmi alkotásban szeretett volna feldolgozni egy szinte újsághírszerűen aktuális eseményt: „Erre a lapra játszottam, összekapcsolva egy elvontabban megfogalmazható jelenséggel, tudniillik mindig foglalkoztatott a lelkiismeret-furdalás nélküli emberi és erkölcsi lezüllés problematikája, amelyet az irodalmi alkotások zömében mindig meghasonlás követ, főként a főhős személyét illetően.”²

¹ Kellemes meglepetés. A zsűri tagjai nyilatkoznak a regénypályázatról. *Magyar Szó*, 1969. 1. 14. 8.

² A regénypályázat eredménye: Első díjas Gion Nándor, második díjas Major Nándor, harmadik díjas Domonkos István. *Magyar Szó*, 1969. 1. 16. 8.

Irodalompolitikai vita: írók vs. kiadói tanács

A kézirat már megjelenése előtt az irodalmi közvélemény érdeklődésének középpontjába került, amit a regény politikai beállítottsága okozott. Nagy ellenállást váltott ki, és támadás érte a politika részéről. A cselekmény 1968 késő nyarán játszódik, Csehszlovákia lerohanása után, amikor Jugoszláviában mozgósították a katonaságot, itt is szovjet intervencióra számítottak (Szerbhóváth 2005, 151). Az eszmei-politikai kifogásolnivalót a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat Kiadói Tanácsa fogalmazta meg közlemény formájában. A Kiadói Tanács tagjai³ amiatt, hogy a regénykézirat „egyes eszmei-politikai vonatkozásai [...], kitételei nem kívánt következményekkel járhatnak a szerzőre és a kiadóra nézve egyaránt”, és szem előtt tartva, hogy milyen „politikai szövődményekhez vezetne, milyen politikai szövődményekkel járna, ha a regény minden változtatás nélkül, betű szerint jelen formában jelenne meg”, arra az álláspont-ra helyezkedett, hogy a „szerzővel egyetértésben meg kell vizsgálni a kirívó kitételek változtatásának vagy esetleges törlésének lehetőségét, mivel úgy véli, hogy ezáltal nem változik meg a mű egészének koncepciója”.⁴ A tanácsstagok többek között kifogásolták, hogy a regény reflektál az 1968-as csehszlovákiai eseményekre, korruptnak, erkölcsellenesnek és politikailag kétszínűnek mutatja be a szocialista Jugoszlávia vezetőit, más országokat és nemzeteket sérteget. A Kiadói Tanács három pontban összegezte fenntartásait:

a) A regény emberi világa, amely a maga gyáva, korrup, politikailag kétszínű vezetőivel, tirannus gyárigazgatóival, a társadalom lelkiismeretét képviselő, lezüllött forradalmáraival, a „rezsím” vámszedőivel, kizsákmányolt gyári munkásaival egyoldalú – következésképp torz – képet szuggerál valóságunk egészéről, mert ebben teljesen kimerül a társadalom ábrázolása, nem érzékeltetve, sőt teljességével kirekesztve belőle az abban lezajló egyéb folyamatokat. b) Mindezzel egy olyan törvényen kívüli világ képét idézi meg, amelyben kivétel nélkül minden, ami történik, és kivétel nélkül mindenki, aki létezik, messze a törvényesség, a társadalmi rend, az erkölcsi normák, a közösségi felelősség, a szocialista módon elképzelt élet határain kívül reked, s mintegy annak ellenére és

³ A Kiadói Tanács tagjai: Sóti Pál, Minda Tibor, Kovács László, Zsáki József, dr. Müller Imre, Bogdánfi Sándor, dr. Szeli István, Mészáros Anna, Ipacs József, Farkas Nándor, dr. Juhász Géza.

⁴ A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor Testvérem, Joáb című regényéről (A Tanács 1969. VI. 24-i üléséről). 1969. *Új Symposion* (51–52): 8.

cáfolatául létezik. A szerző ugyan nem azonosítja magát ezzel a világgal és ezekkel a folyamatokkal, de nem is határolja el magát tőlük.⁵

A közlemény, amelyet Gion Nándor nemzedéktársai az alkotói szabadság eltíprásaként értelmeztek, éles reakciót váltott ki körükben.⁶

A Forum Kiadói Tanácsa a regény publikálásával kapcsolatos végleges döntést az írók fórumára bízta. A könyv kiadásával kapcsolatban kialakult „általános véleményt” a Magyar Szó *Bonyodalmak egy díjnyertes regény körül* című cikke így foglalja össze: a regény „kiadása elé nem kellene akadályokat gördíteni, amennyiben a szerző egy-két, esetleg nemzetközi bonyodalmakra is okot adó, a mű lényegét nem érintő mondatot kihagy belőle”.⁷ Az írók 1969. július 16-i összejövetelükön négyórás vita után a megjelentetés mellett döntöttek: „Gion Nándor regényét ki kell adni. A kézirat gondozása teljes egészében az író szuverén joga, s abban semmiféle változtatásra az író beleegyezése nélkül nem kerülhet sor.”⁸ Gion Nándor a szövegváltoztatásokra az *Egy dicséret visszautasítása* című, Bogdánfi Sándor cikkére írt válaszában reflektált: „Néhány, főleg külpolitikai vonatkozású mondat a bíráló bizottság tagjaival egyetértésben valóban megszelídítettett, néhány javaslat, mint például egyes regényhősöknek a társadalmi ranglétrán való lejjebb szállítását eleve visszautasítottam” (Gion 1969, 14). A regény szerkesztőjével, Utasi Csabával „meg voltunk és meg vagyunk győződve bármiféle változtatás fölöslegességéről, és hogy ezekre utólag mégis sor került, ezzel csak a szükségtelenül felborzolt kedélyeket akartuk valamelyest csillapítani” (Gion 1969, 14). A „megfertőződés történetét egyenes vonalúan, nagyobb kitérők nélkül” elbeszélő regény „alig retusálva” (Bányai 1982, 141–142) abban az évben megjelent. Fűlszövege egy „íz-ig-vérig aktuális” regényt hirdet, amelynek „fókuszában mindennapjaink egyik jellemző, prózánkban mindeddig megörökítetlen jelensége áll”.⁹

⁵ Uo. 8.

⁶ Lásd pl. Bányai János. 1969. Reinkarnáció, avagy mit rejteget egy gondolatjel. *Új Symposion* (51–52): 9–10., Bosnyák István. 1969. Diplomáciai „etika” és értelmiségi etika. *Új Symposion* (51–52): 11., Fehér Kálmán. 1969. Szocialista telepátia, avagy cenzori kirendeltség. *Új Symposion* (51–52): 15., Gerold László. 1969. Véleményem a közleményről. *Új Symposion* (51–52): 14–15., Utasi Csaba. 1969. Felszólalás. *Új Symposion* (51–52): 14.

⁷ *Bonyodalmak egy díjnyertes regény körül. Magyar Szó*, 1969. 6. 29. 8.

⁸ Jelenjen meg a Testvérem, Joáb. A jugoszláviai magyar írók a Kiadói Tanács közleményéről. *Magyar Szó*, 1969. 7. 18. 7.

⁹ A fűlszöveg folytatása: „Az önös érdekeknek az a szétverhetetlen láncolata, amely bizonyos embereket életre szólóan összekapcsol, tömöríti őket, akár lámpafény a rovarokat. Túl sokat ➔

*Tabuleépítés, szembenézés a társadalmi problémákkal,
replay-technika*

Bányai János összevetve a *Testvérem, Joábot* az 1968-as pályázatra benyújtott művekkel, Major Nándor *Hullámok*, Domonkos István *A kitömött madár* és Tolnai Ottó *Rovarház* című regényével, mind a négy alkotásban a politikumot, a tabubontást fedezi fel közös mozzanatként: „a tilalmakról rántották le a leplet, felrobbantottak egy sor tabut” (Bányai 1977, 22). Márkus Béla értelmezésében Gion az előző regényének, a *Kétéltűek a barlangban* címében is kiemelt többértelmű jelképével a „képmutató, haszonleső, »az izgalmas igazságokat [...] módszeresen« irtó emberekre utalt” (Márkus 1996, 191), és aktuálpolitikai célzásokat tett, a *Testvérem, Joábbal* pedig továbbra is a többértelműséget igyekezett fenntartani: „Már a címmel is, amely »testvéremnek« mondja Joábot, de természetesen éppúgy nem nevezi meg, hogy melyiket – Joáb I.-et, a »városatyát«; Joáb II.-t, a kocsmáros; a bibliai Joábot, Dávid fegyvertársát, Absolon gyilkosát, esetleg Vansky Joábot, az egykori földbirtokost, aki után Joáb I. és Joáb II. a ragadványnevéket kapták –, mint ahogy az sem egyértelmű, ki tartja testvérenek a Joábok valamelyikét” (Márkus 1996, 191). Az egyes szám első személyű narrációjú regényben a Joábok a „kétéltűek”, az amphibiák osztályába tartozó egyedekhez hasonló alkalmazkodó életmódot folytató, befolyásolható emberek. Ebből a szempontból nem fontos, hogy a regény elbeszélője, S. Tamás kit tart testvérenek, mert a maga módján mind a négy Joáb a korrump embert jelképezi. A regényben Pomogáts Béla szerint Gion Nándor a Papp Dániel, Mikszáth Kálmán, Hunyady Sándor, Majtényi Mihály és Herceg János kezdeményezte hagyományt folytatja, amikor a konfliktusokkal teli, etnikailag és kulturálisan vegyes országrész lakosairól és azok lelki frusztrációiról ír: „Meggyötört és nyugtalan társadalmat mutat be Gion Nándor is: ahol az érvényesülés, a gazdagodás vágya erkölcsi leépüléssel jár együtt, és az erőszakos magabiztosság valójában sérült és bizonytalan emberi személyiségeket rejt” (Pomogáts 1994, 452). Ács Margit a *Testvérem, Joábot* némely szereplője és a műfaja, a társadalmi regény által a szenttamási regé-

-
- tudnak egymás ügyeiről, hűzásairól, s ezért maradéktalanul el kell fogadniuk a korrumpálódókra oly jellemző játékszabályokat, hiszen fennmaradásukat csakis a cinkosság szavatolja. E próza azonban mentes minden tételszerűségtől: nem jó és rossz erők megütközését, illetve ennek eredményét kínálja tanulságul, hanem csak fényt vet valóságunk egy részletére. A szerző tárgyilagos hangja, szándékosan szenttlen stílusa következtében mindvégig élő, valós a regény, s mivel gondolati síkon semmi sem zárul le benne, elolvasása után még sokáig újabb-nál újabb kérdéseket vet fel az olvasóban” (Gion 1969).

nyekhez (*Virágos Katona, Rózsaméz*) kapcsolja: „egyszerre több társadalmi réteget, csoportot jár be, több sorsba költözik, s nem elégszik meg artistikus mikroelemzésekkel, elég súlyosnak érzi azt, amit tud, ahhoz, hogy összegezen” (Ács 2000, 199). Hózsza Éva a Gion-művekben elhangzó beszédeket vizsgálva Török Ádám játékbábugyári retorikájáról megállapítja, hogy a manapság paródiaként értelmezhető jól formált szöveg, valamint a játékbábukkal való megdobálás mint a beszéd közvetlen reakciója a vajdasági régió történelmi összeomlás-tapasztalatainak, illetve bukott ideológiáinak aspektusából válik újraértelmezhetővé (Hózsza 2004, 68). Gion Nándor regénye a szimuláció és újrajátszás módszerének homogenizáló erejével megrázóan képes sugallni az eszménytelenné váló világ élményét:

A szimulálás, újrajátszás és újramondás mint (meta)narratív eljárás révén lezajlik a hősök alakjának valószerűtlenné homályosítása, a jelenetek filmszerű módon való megakasztása-kinagyítása-kiégetése, a depoetizált nyelv paradoxális lirizáló jelentésképzése, a (verbális) rituálék-szokások bevésése, miáltal érzékelhetővé lesz a korrumpálódási folyamat lassan, de szívósan működő, mindent felfaló mechanizmusa. A mű utolsó fejezetében tömény újrajátszás-effektusok idézik fel visszhangként a már bejáródott lemezt, a kocsmái gramofonos teremben ülve megismétlődik újra minden szokásos mondat, játék, de a háttér már nem azonos, az ártatlanság kora elillant, a kontextus megváltozott. Az együttlétek íze jóvátehetetlenül megkeseredett (Csányi 2010, 113–114).

Gion Nándor a *Joáb*-regényben hangsúlyosan és meglepően nyíltan írt az egész jugoszláviai társadalmat átszövő korrupcióról, az általa ábrázolt világban szinte mindenki lop: „A történet összjugoszláv, sőt össz-szocialista érvényességét a szereplők családnevei nyomatékosítják, amelyek sokféleségükkel szinte az egész keleti blokkot reprezentálják” (Kurcz 2016, 55).

Folyóiratbeli közlés vs. könyvváltozat

A *Testvérem, Joáb* című regényből Gion először 1969-ben az *Új Symposion* januári számában (Gion 1969a, 3–5) közölt részletet, a háromoldalas Kózsasipos László és Balogh László rajzaival illusztrált szöveg a regény pályázatra benyújtott kéziratból származik. Ugyanez a szövegrész a néhány hónappal később – a Forum Könyvkiadó gondozásában – megjelent regény I. részének 23–37. oldalán található (Gion 1969b). Az előszöveg és a korrigált változat néhány szöveghelyen eltér egymástól. Az eltérések nagyobb részét a lektor

okozhatta, aki munkája folyamán kijavította a helyesírási hibákat, elírásokat, a helytelen szórendet, kiiktatta a feleslegesnek tartott személyes névmásokot, határozószókat, igéket, kötőszókat, több mondatra bontotta a túl hosszúnak tartott összetett mondatokat.

Egyes szöveghelyeken megváltoztatták az igeidőket: „Mindig ilyen volt a Kovács Pali. Folyton **gúnyolódott** mindenkivel, és ezért sehol sem **szerették**. Egyetlen munkahelyen sem **tudott** megmaradni sokáig, néha hónapokig **lőddörögött** munka nélkül, pedig állítólag nagyon jó állatorvos, de nem tudja befogni a száját. [...] Mi már megszoktuk a gúnyolódásait, egyáltalán nem zavar bennünket, legtöbbször határozottan jót **mulattunk** rajta” (Gion 1969a, 4), és: „Mindig ilyen volt a Kovács Pali. Folyton **gúnyolódik** mindenkivel, és ezért sehol sem **szeretik**. Egyetlen munkahelyen sem **tud** megmaradni sokáig, néha hónapokig **lőddörög** munka nélkül, pedig állítólag nagyon jó állatorvos, de nem tudja befogni a száját. [...] Mi már megszoktuk a gúnyolódásait, egyáltalán nem zavar bennünket, legtöbbször határozottan jót **mulatunk** rajta” (Gion 1969b, 29).

Ez valószínűleg a szerző javítása volt, ahogyan a határozók (*rettenetesen – vadul*) és igék (*jól áll – illik, elalszik – elszundít*) felcserélése is: „szerettem itt üldögelni, különösen, ha esett az eső – majdnem minden délelőtt esett *az eső* –, és *rettenetesen* kopogott a vékony nádtetőn” (Gion 1969a, 3), és: „szerettem itt üldögelni, különösen, ha esett az eső – majdnem minden délelőtt esett –, és *vadul* kopogott a vékony nádtetőn” (Gion 1969b, 24–25); „Ez a nyakkendő minden öltönyhöz *jól áll*” (Gion 1969a, 3), és: „Ez a nyakkendő minden öltönyhöz *illik*” (Gion 1969b, 22).

Pontosított a korra vonatkozóan: a *zavaros időben* szintagma jelzőjének nem a melléknévi mutató névmással (*ilyen*), hanem az *ebben* mutató névmással determinált formáját iktatta be: „Nem tudom, hogy a Fehér Ló miért tüntetett ki bennünket látogatásával *ilyen* zavaros időben” (Gion 1969a, 4), és: „Nem tudom, hogy a Fehér Ló miért tüntetett ki bennünket látogatásával *ebben* a zavaros időben” (Gion 1969b, 30).

Az átírások közül a legszembeötlőbb a Fehér Ló kocsmai beszédéből kimaradt szó: Én nem félek az oroszoktól, mondja barátainak a kocsmai beszélgetésben az *Új Symposion*-ban publikált regényrészletben: „– Nagyon szeretlek benneteket – mondta a Fehér Ló, és megint nevetett. – Én nem félek az *oroszoiktól*. Én *itt* külföldi állampolgár vagyok...” (Gion 1969a, 4), és: „– Nagyon szeretlek benneteket – mondta a Fehér Ló, és megint nevetett. – Én nem félek. Én külföldi állampolgár vagyok...” (Gion 1969b, 30). Erre a szöveghelyre vonatkozik a Kiadói Tanács fenntartásainak harmadik pontja: „A regényben olyan külpolitikai kitételek találhatók, amelyek nem felelnek meg az ország külpo-

litikai érdekeinek, amennyiben sérelmesek egyes országokra és nemzetekre, másfelől pedig külpolitikánk koncepciójának helytelen magyarázatára is okot adhatnak.”¹⁰ A kötetben kiadott szövegváltozatban csak az áll, hogy Fehér Ló nem fél, de már nem konkretizálódik, kitől.

Kéziratos szöveg vs. könyvváltozat

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában Fond 583/6. jelzet alatti részében található a *Testvérem, Joáb* című regény saját kezű kézírata. 2021-ben, Gion Nándor születésének 80. évében a Gion Nándor Emlékház vállalta a Gion-bibliográfia frissített változatának a megjelentetését. A 2012-ben lezárt bibliográfia (Horváth Futó 2012) bővített változatába többek között bekerült annak a 22 doboznak a tartalma is, amelyet az író halála után özvegye, Gion Eszter adott át az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának. Ekkor adódott alkalmam megismerkedni ezzel az anyaggal, s átnézni a *Testvérem, Joáb* című regény kéziratát is. Ennek összevetése az 1968-ban megjelent cenzúrázott szöveggel már rámutat az átírások, kihagyások mértékére a szöveg egészében.

A kézirat és a kiadott regény kezdete eltér. A kézirat kezdete: „Búrnak most már nem lehetett befogni a száját. Mesélt, mesélt a Fehér Lóról, az Opel Rekord-ról meg a vakbél-operációról. Belepusztult volna, ha nem mondhat el mindent részletesen.” A kötet első fejezetének első 23 sora, azaz Búr és a narrátor párbeszéde arról, hogy megérkezett Fehér Ló, a kéziratban később jelennek meg, csak az után, amikor a narrátor elmeséli, Búr megvárta a munka után, hogy közölje vele, megérkezett a barátjuk Németországból. A kéziratban kommentár formájában a szerző megjelölte, hogy ezt a részt az I. fejezet elejére kell helyezni.

A szereplők nevét illetően a javításokon kivehető, hogy Kovács Pali eredetileg Kovács Laci néven szerepelt, az öreg Guzsella vezetékneve pedig a publikált változatban lett Buzsellára változtatva, a kéziratban még Guzsella vagy Guzsela (Szenttamason is előforduló vezetéknev, valószínűleg emiatt változtatta meg utólag). A Z.-i út az első előfordulásnál még Zombori út, de át van húzva, s kijavítva Z.-i útra, a Palánka helynév a kéziratban még konkrét városnév, a kötetben P.-ként olvasható. Az építkezések korrump ellenőrének, Kosniknak a nemzetisége szlovén, ezt azonban már a kéziratban kihúzza és óvatosra javítja az író: „– Kosnik az okos szlovén (és óvatos) frú gyermek” (kézirat).

A *Testvérem, Joáb* című regényt a közös helyszínek, az ismétlődő történetek és a visszatérő szereplők is összekapcsolják a *Latroknak is játszott tetralógiával*. A *Joáb*-regényben is szerepel Török Ádám, aki a *Lakrok...*-ből ismert

¹⁰ A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor *Testvérem, Joáb* c. regényéről. 8.

rablógyilkos Török Ádám leszármazottja. Török Ádám, Joáb I., a városelnök és Joáb II., a kocsmáros kópiahősök. A két Joáb egy Vanski Joáb nevű gazdag földbirtokos kópiái, róla kapták a ragadványnevüket. A háború előtt Vanski, a háború után a Joáb I. és Joáb II. számított leggazdagabbnak a környéken. Gion Nándor először a *Testvérem, Joáb* című regényét írta meg, ezért itt Török Ádám halálának mások a körülményei, mint a családtörténetben: valaki egy kocsmai verekedésben hátulról leszúrta (Horváth Futó 2012, 82). A regény írása közben azonban más halált szánt neki Gion: „Néhány héttel később, mikor már valamennyire rendeződött a helyzet, a rablógyilkos Török Ádámot megint börtönbe csukták, amiért kirabolta Joáb I.-nek az apját – a bámészködő munkások tanúszkodtak ellene –, és attól kezdve nem hallott róla senki, állítólag nagyon hamar meghalt a börtönben” (kézirat). De ezt a néhány sort áthúzta, s más történetet gondolt ki: „Néhány héttel később egy kocsmai verekedésben valaki hátulról leszúrta a rablógyilkos Török Ádámot. Azt mondják, hogy valamelyik Rajda volt. A Rajda testvérek abban az időben Joáb I. apjának a tanyáján dolgoztak, és ők is mind a hárman ott bámészkodtak az udvaron, amikor Török Ádám kirabolta Joáb I.-nek az apját” (Gion 1969, 45).

Az első kihúzás, amely a Kiadói Tanács megjegyzésére keletkezhetett, a nem félek az oroszoktól, ahogy az még az *Új Symposion*-beli megjelenésben is olvasható volt. „– Nagyon szeretlek benneteket – mondta a Fehér Ló, és megint nevetett. – Én nem félek az *oroszoktól*. Én *itt* külföldi állampolgár vagyok...” (kézirat). A regény III. fejezetének elején a kéziratban így alakul Kovács Pali monológja:

– Röhögnöm kell – mondta a Kovács Pali, és egy kis kék fedelű könyvvel csapkodta az asztalt, és röhögött is. – Légvédelmi tudnivalók! Ezen tényleg csak röhöghet az ember röhögni lehet. Két hónappal ezelőtt a légvédelmi tanfolyamon még azt magyarázták nekünk, hogy *egy esetleges agresszió* eset ha netalán valaki megtámadna bennünket, ki kell tartanunk, mert nem fogunk egyedül maradni. *A Szovjetunió és a szocialista országok rögtön a segítségünkre sietnének*. Most aztán be vagyunk szarva (kézirat).

A kiemelt szövegrészt a kötetbe már nem vették át.

A regény negyedik fejezetének cselekménye Török Ádám kapcsán a játékbábugyárba tevődik át:

Rosszul állt a gyár nagyon. Több mint egy hónapja még kényszerigazgatás alatt volt. Emlékszem, Joáb I. napokig nyomorgatta Kovalik Pistát, hogy vegye át a gyárat, de Kovalik nem adta be a derekát. Korábban az

ő nyakába varrták az asztalosüzemet is, amelynek leégett egy része, és ami miatt lecsukták Mária apját, az öreg Guzselát.¹¹ Kovalik azt mondta, hogy örül, hogy úgy-ahogy egyenesbe hozhatta az asztalosüzemet, esze ágában sincs most otthagyni és átmenni ehhez a döglődő gyárhoz. Mikor Joáb I. látta, hogy Kovalik semmiképp nem adja be a derekát, Rimecet nevezték ki a játékbábugyár igazgatójának. Rimec a **tavasszal fejezte be a Politikai Főiskolát, néhány hónapig a pártvezetőségben dolgozott**, mikor igazgató lett, elbocsátotta a munkások egyharmadát, a többieknek pedig azt mondta, ha helyre akarják állítani a gyárat, akkor egy ideig napi tizenkét órát kell dolgozniuk, és hogy egyelőre csak minimális személyi jövedelmet kaphatnak (kézirat).

A Rimec politikai pályafutására, avagy az arra vonatkozó rész, hogy politikailag megfelelő embert tettek az igazgatói pozícióra, kimaradt a kötetből.

Az ötödik fejezet kezdetén a szocialista testvéreink jelzős szerkezet jóakaróinkra cserélődik: „Joáb I. szörnyen be van rezelve, amióta a **szocialista testvéreink** megint gondba estek miattunk” (kézirat). A kötetben: „Joáb I. szörnyen be van rezelve, amióta egyes **jóakaróink** megint gondba estek miattunk” (Gion 1969, 75).

Joáb II. kocsájában Kovács Pali azt mondja Opatnak, a sánta pincérnek: „– No látja – mondta a Kovács Pali Opatnak. – Az emberek meg vannak ijedve, és nem mernek építeni. Jobban tenné, ha úgy istenigazából berúgna, még mielőtt **a nyakunkba szakadna a testvéri szocialista segítség.**”

– Az idén még nem lesz komolyabb balhé – mondta a Fehér Ló.

– Azt sohasem lehet tudni – mondta a Kovács Pali. Lehet, hogy **szocialista barátaink** csak arra várnak, hogy letörjük a kukoricát és betakarítsuk a termést” (kézirat). A kötetben: „még mielőtt valami **felfordulás lenne**” (Gion 1969, 108), és: „Lehet, hogy **szocialista jóakaróink** csak arra várnak...” (Gion 1969, 109).

A kocsmai társalgás folytatásában Kovács Pali és Rác, az asztalosműhely egykori fűtője beszélgetnek:

– Szeretné, ha **Oroszországhoz** csatolnának bennünket? – kérdeztem most én Rácztól.

– Értem már – mondta Rác. – Nem szeretném. Egyáltalán nem szeretnék Oroszországban élni.

– Miért? – kérdezte a Kovács Pali. – Nincs semmi vesztenivalód.

– **Utálok az oroszokat** – mondta Rác. – Nem engedik az embernek, hogy kedvére pofázzon. Én meg nagyon szeretek pofázni.

¹¹ Itt rövid l-lel írja a vezetéknevet.

Az 1969-es kötetben az Oroszországot kihúzták, s lágert írtak helyette, az utáalom az oroszokat kijelentés pedig ezen a szöveghelyen is kimaradt:

– Szeretné, ha a **lágérhez** csatolnának bennünket? – kérdeztem most én Rácztól.

– Értem már – mondta Rácz. – Nem szeretném. Egyáltalán nem szeretnék a **lágérban** élni.

– Miért? – kérdezte a Kovács Pali. – Nincs semmi vesztenivalód.

– Az igaz – mondta Rácz. – De ott nem engedik az embernek, hogy kedvére pofázzon. Én meg nagyon szeretek pofázni (Gion 1969, 111).

Kovács Pali ezután a valamikori osztálytársát, Kovalik Pistát hívja az asztalukhoz, s kezdi faggatni arról, van-e vesztenivalója:

– Ezért hívtál? – kérdezte Kovalik. – Persze hogy van vesztenivalóm.

– Akkor hát te is félsz az **oroszoktól**, akár Joáb II. – mondta a Kovács Pali.

– **Szarok rájuk** – mondta Kovalik. – Éjjeliszekrényeket szívesen eladok **nekik**, ha jól megfizetik. Különben nem érdekelnek. Ezért hívtál? (kézirat).

A kötetben:

– Akkor hát te is félsz **jóakaróinktól**, akár Joáb II. – mondta a Kovács Pali.

– **Hülyeség** – mondta Kovalik. – Éjjeliszekrényeket szívesen eladok **bárkinek**, ha jól megfizetik. Különben nem érdekelnek. Ezért hívtál?

Pomogáts Béla az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék által 2000-ben szervezett *Vajdasági magyar újraolvasó* konferencián a *Testvérem, Joábot* – harminc évvel az első olvasás után – újraolvasva a szociális eredetű feszültségekre való reflektálás mellett felfedezi az 1944–45-ös évek történéseire vonatkozó információkat is, amelyek elkerülték az akkori magyarországi recepció figyelmét:

A regény meglehetősen nyíltan beszél az 1944–1945-ös évek rettenetes vajdasági magyar tapasztalatairól, az ottani magyarság „hideg napjairól”. A kisvárosi kocsmában összegyűlő társaság beszélgetései során több alkalommal kerülnek szóba azok a kollektív megtorlások, azok a terrorcselekmények, amelyeket a vajdasági magyarságnak el kellett szenvednie. Kovács Pali, akinek apját ugyancsak megölték, szüntelenül erre emlékezteti Opatot, a sánta pincért, aki a szörnyű időkben a kisváros rendőrpáncsnoka és a megtorlások szervezője, végrehajtója volt (Pomogáts 2000, 31).

A tizedik fejezet kezdetén újra Joáb II. kocsmája a helyszín, ahol Kovács Pali emlékezteti Opatot¹² mindarra, amit a második világháborúban elkövetett:

A gramofonos teremből kihallatszott a Kovács Pali hangja: most is Opatot nyomorgatta, magyarázta neki, hogy milyen örült nagy hiba volt Opat részéről, hogy az agyonvert emberek családtagjait élve hagyta. Bizonygatta neki, hogy az lett volna a helyes eljárás, ha a hozzátartozóikat is kiirtja, ez a művelet abban az időben, közvetlenül a háború után, amikor még Opat volt a rendőrfőnök, igazán nem ütközött volna komolyabb nehézségekbe. Most már késő, mondta a Kovács Pali, és Opatnak ez a mulasztása még piszokul megbosszulhatja magát, **különösen, ha egy szép napon szocialista testvéreink megsegítenek bennünket párszáz harcokcsival** (kézirat).

A kötetből kimaradt ez a rész, helyette nagy felfordulás olvasható: „Most már késő, mondta a Kovács Pali, és Opatnak ez a mulasztása még piszokul megbosszulhatja magát, ha valami felfordulás lesz” (Gion 1969, 148).

A kéziratból hiányzik a VIII. fejezet vége, azaz Török Ádámnak a játék-bábbugyár munkásaihoz intézett beszéde és a teljes XII., azaz az utolsó fejezet.

Ezek a textológiai adalékok is alátámasztják, hogy a szövegen végzett változtatások a cenzúra, a politikailag kikényszerített átírás példái.

Harminc év távlatából visszatekintve az akkori eseményekre Gion úgy értelmezte, hogy nem a napi politikai történésekre való reagálás okozta a botrányt, hanem a háború utáni magyaritások beleszövése a cselekménybe:

Kicsit csapdába szaladtam, tudniillik a jugoszláv nagypolitika elítélte a csehszlovákiai beavatkozást. Én is elítéltem. Úgy gondoltam, hogy végre sínen vagyok a napi politikával. Megírtam egy eléggé kemény regényt, nem túlzottan, az akkori viszonyokhoz képest, ahol nagyon leszóltam a Szovjetuniót és az oroszokat, és gondoltam, ha már ennyire összhangban vagyok a napi politikával, valamit azért be lehet írni és bedobtam, azt hiszem én voltam az első, aki ezt ki merete mondani, mert a háború után visszhangzott Közép-Európa és nem csak Közép-Európa a *Hideg napoktól*, és senki nem szólt a *Hideg napokat* követően a magyarok kiirtásáról a Délvidéken. Én becsempésztem ebbe a regénybe egy-két ilyen mondatot [...], de ez egy kocsmai beszélgetésben volt elrejtve. A regény

¹² A regényről és az Opat figurájához modellül szolgált személyről annak halála előtti vallomása kapcsán 2019-ben több cikk is megjelent, lásd például Kurcz Ádám István. 2019. „Személyesen ástam el őket... Nem tudok gázolni rajtuk...” A legelső beismerő vallomás: megjelent egy partizán beszámolója 1944-es tetteikről. *Magyar Szó*, jan. 10., 15.

megkapta az első díjat, azt sem tudták, hogy ki írta, mert jelíges volt. Megkapta az első díjat, és amíg én ezt megírtam 1968 végén, a jugoszláv politika fordult egyet, és már nem ítélte el a Varsói Szerződés beavatkozását Csehszlovákiában. Az én regényemben meg ott volt kéziratban. [...] Én is, mint mindenki, éreztem, hogy baj van, amiért elítélőleg szólok a Szovjetunióról, a Varsói Szerződésről ebben a regényben, bár nem ez volt a fő téma. Ez túlságosan nem bosszantotta volna a jugoszláv hatalmi réteget, hanem ez, amit én elrejtettem, ez a másik, hogy elég sok szerbet megöltek és rengeteg magyart megöltek. Igen ám, de erről beszélni nem volt szabad (Gion 2002, 38–55).

A kézirat áttanulmányozása után levonhatjuk a következtetést, miszerint a magyarírtásokra vonatkozó szövegrészek nem lettek kihúzva, átírva. A Kiadói Tanács közleménye erre vonatkozóan nem is állapított meg kifogásolnivalót. A téma, ahogy Gion is nyilatkozta, tabu volt, valószínűleg a cenzorok is jobbnak látták nem is beszélni róla. Bár Gion a *Miért boldog a Virágos Katona?* címmel megjelent interjújában úgy nyilatkozott, hogy a regény kisebb botrányt kavart, részben azért, mert kényes külpolitikai ügyekre reflektált, de ezt a vádat író társai kivédtek: „A pártközpontban azonban másról szóltak rosszállóan, egy félmondatomat emlegették, amelyben azt sejtettem, hogy a háború után több magyart végeztek ki, mint amennyi szerbet a magyar hadsereg a háború alatt. Emiatt később nyilvános önkritikát kellett volna gyakorolnom, [...] nem gyakoroltam önkritikát, és valahogy megúsztam az ügyet” (Fábián 1992, 25). Szerbhorváth György *Testvérünk-e Joáb?* című írásában részletesen ismerteti azokat a reagálásokat, amelyeket az *Új Symposion* folyóirat munkatársai írtak a közlemény kapcsán, s megállapítja, hogy miközben „több síkon felhoznak érveket (esztétikaiakat, logikaiakat, belpolitikaiakat avagy ironikusakat), egyik reagálás sem foglalkozik tartalmi kérdésekkel, a vita során nem merül fel az, hogy akkor mi is történt Csehszlovákiában vagy éppen a vajdasági magyarokkal 1944-ben” (Szerbhorváth 2005, 156–157).

A Kiadói Tanács megjegyzést tett a társadalom egyes elemeinek korruptségával kapcsolatos szövegrészekre is. Bence Erika írja *A Joáb-perspektíva* című tanulmányában, hogy a regény valóságképe döbbenetes erővel hathatott a korabeli olvasókra, s emiatt merült fel a politikai alapú cenzúra igénye is vele szemben:

1969-ben a „nép hősei”-ről mint közönséges martalócokról, a felszabadítókról mint gyilkosokról, az élkommunistákról mint közönséges tolvajokról, a politikai vezetőkről mint korrumpált csalókról, a rendőr-

ség tagjairól mint műveletlen, hatalmaskodó kiskirályokról, a gazdasági vezetőkről pedig mint kontár karrieristákról beszél, akik hozzá nem értésükkel és önös céljaikkal mások szerencsétlenségét, sőt halálát okozzák, s ezt újabb eltusolásokkal és hazugságokkal leplezik le (Bence 2009, 30).

A megjegyzések ellenére ezek a szövegrészek is benne maradtak a regényben, sőt, mivel teljesen átszövik a regény cselekményét, szinte lehetetlenség is lett volna kihúzni mindezeket a részeket a regényszövegből.

Gion ezzel a regényével gyanús íróvá vált. A Magyar Művészeti Akadémián tartott bemutatkozó előadásában elmondta, azzal védekezett, hogy ez regény, irodalom, azaz fikció, és nem napi politika:

Végül megjelent a regény, de sikerült elérnem, nagy balek módjára, hogy fölfigyeltek Magyarországon, hogy ekörül baj van. Mivel a szovjeteket gyalázta ez a fickó, nem engedték be a regényt. Itt Magyarországon feketelistára kerültem, Jugoszláviában pedig abszolút gyanús íróként kezdtek számon tartani, azzal együtt, hogy ez egy olyan tisztességes, rendes újságíró, filmkritikákat is ír meg mindent csinál, de íróként gyanús, és erre nagyon figyeljünk oda (Gion 2002, 6).

Az 1971-ben megjelent *Ezen az oldalon* kötete sem kerülhetett át Magyarországra. Szerbhorváth György viszont megjegyzi a tanulmányában, hogy vagy Gion memóriája volt megbízhatatlan, vagy maga ferdítette el akkor a történetet annak érdekében, hogy „igazi magyarnak” essen ki, aki már *akkor* szólt ezekről az eseményekről:

a magyarországi feketelistára kerülés is túlzás, hiszen alig több mint egy év múlva – egyedülként először és utoljára – Budapesten tartózkodhatott egy irodalmi ösztöndíjjal. És lehet, hogy Jugoszláviában gyanús íróként kezelték, mindenesetre tény, hogy nem sokkal később – talán épp a *Joábnak* köszönhetően – karrierje fölfelé ívelt, úgy az irodalom, mint az intézményvezetés terén (Szerbhorváth 2005, 154).

Újrakiadás, szöveggenetikai megközelítés

A regény 2008-ban jelent meg újra a Noran Kiadó életműsorozatának második köteteként (Gion 2008). Szerb nyelvre Kovács Jolánka fordította le a Gion Nándor Emlékház 2020. évi meghívásos műfordítói pályázatán (Gion 2020), és ugyanebben az évben meg is jelent az újvidéki Prometej kiadó gondozásában. A szöveg cenzúrázatlan változatának kiadása az OSZK-ban található hagyatéki

anyag alapján még hátravan. A genetikus kritika szövegfeldolgozási és -közlési módszerével, amely a szöveg keletkezésére fókuszál, s amely újra a kéziratokra irányította a figyelmet (Buda–Major 2021, 5), mindkét szövegváltozattal és az alkotás folyamatával is megismerkedhetne az olvasó. Emellett fontos, hogy a kritikai szövegkiadás elektronikus formában is elérhetővé váljék az olvasók, kutatók részére: „A hiteles, jó minőségű szövegek nyilvános szövegtárakban való hozzáférhetősége a kulturális és tudományos esélyegyenlőség alapvető feltétele. Enélkül nem biztosítható a magyar kulturális örökség kiemelkedő részét képező szövegállomány szövegállandósága, hosszú távú, megbízható, platform- és szoftverfüggetlen megőrzése” (Kecskeméti 2021, 14). Az életmű-sorozat újabb köteteinek megjelentetése mellett a Gion-hagyaték digitalizálása újabb lehetőségeket biztosítana az írói életmű tudományos feldolgozására, a szerzői életmű alakulástörténetének kirajzolására.

Irodalom

- [–]. 1969. A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor: *Testvérem, Joáb* c. regényéről (A Tanács 1969. VI. 24-i üléséről). *Új Symposion* (51–52): 8.
- [–]. 1969. A regény pályázat eredménye: Első díjas Gion Nándor, második díjas Major Nándor, harmadik díjas Domonkos István. *Magyar Szó*, január 16. 8.
- [–]. 1969. Bonyodalmak egy díjnyertes regény körül. *Magyar Szó*, június 29. 8.
- [–]. 1969. Jelenjen meg a *Testvérem, Joáb*: A jugoszláviai magyar írók a Kiadói Tanács közleményéről. *Magyar Szó*, július 18. 7.
- [–]. 1969. Kellemes meglepetés: A zsűri tagjai nyilatkoznak a regény pályázatról. *Magyar Szó*, január 14. 8.
- Ács Margit. 2000. „A kárókatona még nem jöttek vissza”. In *A hely hívása: Esszék, portrévázlatok, kritikák*. 198–201. Budapest: Antológia Kiadó.
- Bányai János. 1977. A „felfedetés regényei”. In *Könyv és kritika II.* 13–30. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Bányai János. 1982. Utószó. In *Gion Nándor: Testvérem, Joáb*. 141–149. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Bence Erika. 2009. A Joáb-perspektíva (Gion Nándor: *Testvérem, Joáb*). In *Másra mutató műfajolvasás: A magyar történelmi regény a XX. század utolsó évtizedében*. 31–39. Budapest: Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó.
- Buda Attila – Major Ágnes. 2021. A genetikus kritika Magyarországon. *Helikon* (1): 5–14.
- Csányi Erzsébet. 2010. Gion-replay (Szimulálás és újrajátszás Gion Nándor *Testvérem, Joáb* című regényében). In *Farmernadrágos próza vajdasági tükörben: A vajdasági magyar jeans-próza természetrajza*. 105–114. Újvidék: Bölcsészettudományi Kar – Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium.

- Fábián Péter. 1992. Miért boldog a Virágos Katona?: Gion Nándor számadása regényhőseinek. *Népszabadság* (33): február 8. 25.
- Gion Nándor. A *Testvérem, Joáb* című regény saját kezű kézírata négy füzetben. Gion Nándor hagyatékának az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában Fond 583/6. jelzet alatti része.
- Gion Nándor. 1969a. *Testvérem, Joáb* (részlet). *Új Symposion* 45. (január): 3–5.
- Gion Nándor. 1969b. *Testvérem, Joáb*. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Gion, Nandor. 2020. *Brate moj, Jove*. Prevela sa mađarskog Jolanka Kovač. [Ilustracije: Andrea Munjin; Dizajn korice: Natalia Kiš]. Novi Sad–Srbobran: Prometej – Spomen-kuća „Nandor Gion“.
- Gion Nándor. 2008. *Börtönről álmodom mostanában [Kétéltűek a barlangban, Testvérem, Joáb, Börtönről álmodom mostanában, Izsakhár]*. Budapest: Noran Kiadó.
- Gion Nándor. 2002. Bemutatkozás. In *Akadémiai beszélgetések*. (5): 38–55. Budapest: Magyar Művészeti Akadémia.
- Gion Nándor. 1969. Egy dicséret visszautasítása. *Magyar Szó*, augusztus 17. 14.
- Gion Nándor. 2002. Eljutottunk oda, ahonnan elindultunk. Bemutató előadás. *Forrás* (12): 3–15.
- Horváth Futó Hargita. 2012. *Lokális kontextus, elbeszélői szerepkörök és a szövegek átjárhatósága Gion Nándor opusában*. Újvidék: Bölcsészettudományi Kar.
- Hózsa Éva. 2004. A beszédes Török Ádámok zárt tárgyalása (Beszédék Gion Nándor szövegvilágában). In *Idevonzott irodalom*. 68–73. Szabadka: Grafoprodukt.
- Kecskeméti Gábor. 2021. A kritikai kiadások a magyarországi irodalomtudományban és az Irodalomtudományi Intézetben: A magyarországi kritikai kiadások tudomány- és intézménytörténete. *Literatura* (1): 5–24.
- Kurcz Ádám István. 2016. Harcban a Nagy Testvérral (Gion Nándor írói pályájának alakulása a politikai helyzet függvényében). *Pannon Tükör* (3): 54–56.
- Márkus Béla. 1996. Jelek és valóság: Gion Nándor regényei. In *A betokosodott kudarc: Esszék, tanulmányok*. 191–199. Budapest: Széphalom Könyvműhely.
- Pomogáts Béla. 1994. Gion Nándor műveiről. *Vigilia* (6): 451–452.
- Pomogáts Béla. 2002. A bárányok hallgatása (Gion Nándor: *Testvérem, Joáb* című regényéről – egykor és most). *Hungarológiai Közlemények* (2): 27–33.
- Szerbhorváth György. 2005. Testvérünk-e Joáb? In *Vajdasági lakoma: Az Új Symposion történetéről*. 150–158. Pozsony: Kalligram.

THE “POETICS” OF NECESSITY

The original and censored versions of Testvérem, Joáb [My Brother, Job]

Nándor Gion wrote his novel *Testvérem, Joáb [My Brother, Job]* for the novel writing competition of the Forum Publishing House in 1968, and was awarded first prize for it.

The publication of the novel was preceded by a literary policy debate, as the Board of the Forum Publishing house asked for a rewrite due to references to current political issues, while Gion's contemporaries protested against the suppression of creative freedom. In the end, Gion left out or rewrote the problematic passages. We know about the changes and compromises he needed to make for the novel to be published only from his statements (although he never mentioned specific examples). The contemporary reception did not compare the manuscript with the published text. The first excerpt from the novel appeared in the January issue of *Új Symposion* [*New Symposion*] in 1969. The three-page long text was from the yet uncensored manuscript submitted to the novel competition. The original text and the corrected version in the published novel differ in some passages, but the rewrites which happened due to censorship are obvious only by comparing the manuscript with the published text. The incomplete manuscript of the novel is in the Manuscript Archive of the National Széchényi Library under the Gion Legacy Fond 583/6. The paper compares the manuscript with the published text, maps out and analyses the deletions and rewrites done under duress, and compares the problematic contents justified by censorship.

Keywords: novel competition, My Brother, Job, manuscript, 1968, literary policy debate, creative freedom, censorship, censorship justifications

„POETIKA“ PRISILE

Originalna i cenzurisana verzija romana Brate moj, Jove

Nandor Gion je roman *Brate moj, Jove* napisao povodom konkursa za najbolji roman koji je Izdavačka kuća „Forum“ raspisala 1968. godine. Roman je na tom konkursu osvojio prvu nagradu. Izdavanju pomenutog dela je prethodila književno-politička debata. Naime, Izdavački savet Foruma je, zbog aluzija na aktuelnu političku situaciju, tražio da se tekst preradi, a pripadnici Gionove generacije su protestovali protiv gušenja stvaralačke slobode. Gion je na kraju izbrisao i/ili preradio mesta u tekstu koja su smatrana problematičnima, ali kakve je tačno izmene uneo, odnosno kakve je kompromise morao prihvatiti da bi roman bio objavljen, poznato nam je samo iz njegovih izjava (iako nije naveo konkretne primere). Odlomak iz romana je prvi put u januarskom broju 1969. godine objavio časopis *Új Symposion*, a tekst od tri stranice uzet je iz necenzurisanog rukopisa koji je bio poslat na konkurs. Izvorni tekst i korigovana verzija objavljena u knjizi se na nekoliko mesta razlikuju, ali su izmene, nastale pod prisilom, postale evidentne tek upoređivanjem rukopisa romana i publikovanog odlomka. Nepotpuni rukopis romana se nalazi u Rukopisnom fondu Nacionalne biblioteke „Sečenji“ u Budimpešti pod brojem 583/6. U Fondu Gionove ostavštine. U studiji se upoređuju rukopis i publikovani tekst, mapira se i analizira šta je izostavljano ili korigovano, i upoređuju se problematični sadržaji sa obrazloženjima cenzora. *Gljučne reči:* konkurs za roman, Brate moj, Jove, književno-politička debata, stvaralačka sloboda, cenzura, obrazloženja cenzora